

Yksityisen murhan vastaanpanematon poliittisuus

Tommi Nieminen
tommi.nieminen@uef.fi

Itä-Suomen yliopisto

»Etiikka, estetiikka, politiikka»
Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosiseminaari
Turku 19.–20. 5. 2016

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO

Onko kirjallisuudenlajilla politiikka(a)?

- missä määrin voi väittää, että kirjallisuudenlajilla (genrellä) kokonaisuutena on sellaisia »sisällöllisiä» ominaisuuksia kuin poliittinen asenne?
- tämä on yksi muoto kysymyksestä, onko lajia ylipäänsä olemassa muutakin kuin nominalistisessa mielessä
- määräpoliittisuus on toistuvia (mutta ongelmallisia) väittämiä esim. **spekulatiivisesta fiktiosta** niin fani- kuin tutkimuskirjallisuudessa

Tieteisfiktio ja fantasia toistensa silmin

SF-näkökulmasta tieteiskirjallisuus edustaa ennakkoluulottomuutta, tieteellisyyttä, ongelmien havainnoimista ja ratkaisua – fantasia edustaa umpimielisyyttä, taaksepäin kääntyvyyttä, menneen romantisoimista, silmien ummistamista ongelmilta

F-näkökulmasta fantasia edustaa laaja-alaisuutta, länsimaisen filosofian kahleista vapautumista, elävää luontosuhdetta, kulttuurin muutoksen kritiikkiä – tieteiskirjallisuus edustaa naiivia tiedeuskoa, kapean materialistista maailmankatsomusta, silmien ummistamista ongelmilta

Kohti välittävää kantaa

- 1990-luvun puolivälissä kantani oli selvä: laji ei voi määrittää sisältöä eikä siten määräytyä poliittisesti
  - esim. tieteisfiktio onkin toiminut niin fasistisen, marksilaisen kuin amerikkalaislibertaristisenkin ideologian palveluksessa
  - rikoskirjallisuus on saanut minut kuitenkin pohtimaan kysymystä uudestaan
- ⇒ olisiko mahdollista, että vaikkei laji määrää kantaa, se liikkuu **mahdollisuuksien avaruudessa**, jonka jotkin pisteet ovat vakaampia kuin toiset?

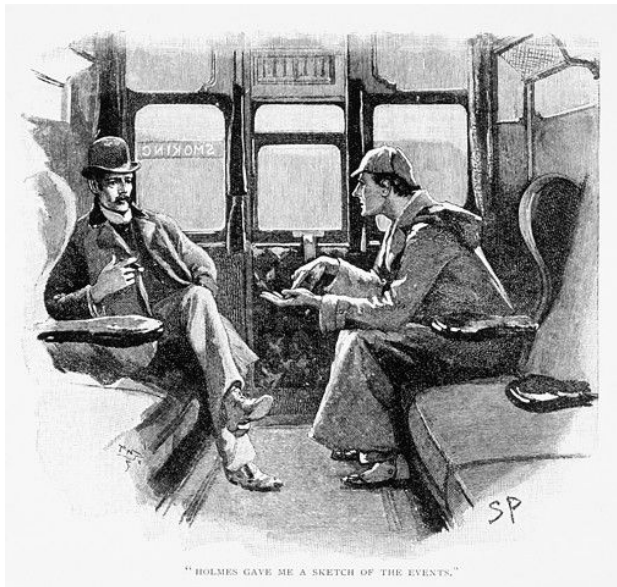
Kiinteästä kannasta kuvastoon

- vaikka olisikin liioittelua ajatella, että kirjallisuudenlajilla voisi olla etukäteen määrättyä poliittista "aatetta", sillä voi olla oma **kuvastonsa**
- tässä mielessä kirjallisuudenlaji muistuttaa tyyliaikakautta tai koulukuntaa: sillä on stereotyyppisiä piirteitä, jotka saattavat (konnotatiivisesti) kuljettamaa mukanaan tulkintoja
- ajatellaan paria esimerkkiä:
  - romantiikan ajan kuvataide
  - »korkea fantasia» (Tolkien jne.)
  - ...ja tietenkin varhainen (englantilainen) rikoskirjallisuus

**William Pether
(1738–1821),
»A Moonlit River
Scene with a
Ruined Abbey, a
Waterfall and a
Lone Angler«**

Sidney Paget
(1860–1908),
kuvitusta
Holmes-
novelliin
»Silver Blaze»

Holmes psykoanalyysissa

The phenomenon of Sherlock Holmes becomes comprehensible only if the character is viewed as the representation of a method embedded in a myth. Then it also becomes possible to appreciate the force of a central paradox, namely that the presentation of Zadig's method is a counterfeit, a simulacrum of the real thing, what might be termed neologicistically a 'mythod'. As a contemporary physician has remarked, the **Sherlockian mode of procedure**, although labelled as deductive and logical, is really intuitive and illogical [...]. (Shepherd 1985: 20; korostus lisätty.)

Siirtymä sosiaalisesta psykologiseen?

- Shepherd siis väittää, että Holmes ilmiönä (ja laajemmin ehkä koko rikoskirjallisuuden laji) vaatii »myyttiin upotettua metodia», missä myyttisyys selittää kirjallisen arvon
- itse asiassa kuitenkin laji kehittyi Englannissa (ei Edgar Allan Poeta vaan) sosiaalista romaania seuraten: kiinnostus rikoksiin ja niiden yhteiskuntavaikutuksiin (Peterson 1984: 2) > Charles Dickens, Wilkie Collins jne.
- Holmesiin tultaessa yhteiskunnallisuus oli laimentunut, mutta siitä jäi jotain jäljelle

Murhan keskiluokkaisuus

- »psykologisessa» dekkariin on kuitenkin piilotettuna sisään kirjoitettu sosiaalinen luokka
- huolimatta »kuollut lordi kirjastossa» -mielikuvasta rikostarina oli perin juurin **keskiluokkainen** laji
- murha oli toisaalta ratkaistava arvoitus, joka uhkasi järkeä, toisaalta häiriö siinä, miten vakaan yhteiskunnan tuli toimia
- kaksi kysymystä:
  - ➊ Miksi ihmisillä on mielikuva, että murhaaja olisi useimmiten hovimestari?
  - ➋ Miksi murhaaja oikeasti useimmiten oli lääkäri?

Hovimestarit ja lääkärit

esittämiini kysymyksiin ei ole »oikeaa» vastausta,
mutta:

- 1 hovimestari edustaa sosiaalisesti (ja jopa fyysisesti!) **alempaa** tulevaa uhkaa, jatkuvasti läsnä olevaa muistutusta sosiaalisesta epätasa-arvosta
- 2 lääkäri edustaa arjen rationaalisuutta, häiriötilat **samalta tasolta** korjaavaa voimaa, jonka häiriintyminen koetaan erityisen uhkaavaksi ja odottamattomaksi

Esimerkki: John Dickson Carr

(1906–77)

- Carr edustaa hyvin jatkumoa, joka alkaa Edgar Allan Poesta, Wilkie Collinsista ja Arthur Conan Doylesta ja päättyy n. 1950-luvulle, jolloin »salapoliisiromaani» alkaa hiipua
- Carr sijoitti itsensä jatkumoon mm. kirjoittamalla Conan Doyleen elämäkerran (1949), jota on mielenkiintoista verrata uudempiin (esim. Booth 1997)
- toisin kuin Booth, Carr korostaa Conan Doyleen elämässäkin »holmesmaista» kaarta, kun taas sijoittaminen yhteiskunnalliseen kehyykseen jää sivuseikaksi

— Kun minulla ei ole kovinkaan suurta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tajua, en välitä niinkään paljoa siitä, kuka hänet tappoi, kuin siitä, kuinka murha suoritettiin.¹

---

¹Carter Dickson [= John Dickson Carr], Juudaksen ikkuna. (The Judas Window, 1938.) Käänt. Eero Ahmavaara. WSOY, Porvoo & Helsinki 1954. S. 231.

Julkinen kuva

- henkilöahmon suusta kuultu väittämä vastaa sitä, mitä Carr useasti sanoi itse – ja se luultavasti olikin hänelle »psykologisesti» totta
- Carr ei ollut tässä yksin vaan päinvastoin jatkoi johdonmukaisesti Conan Doylesta alkanutta linjaa
- keskiöön asetetaan älyllinen **ongelma**, joka pitää loogisesti **ratkaista** (sekä sisäisesti että ulkoisesti; Carr 1963)
- mutta sosiaalinen positioiminen vuotaa silti ajoin läpi

[Oikeuden istunnossa:]

— [...] Tunsitteko [uhrin]?

— Minulla ei ollut tosin kunniaa tuntea
häntä henkilökohtaisesti...

— Rajoittukaa vain vastaamaan
kysymyksiin, oikaisi tuomari terävästi.²

---

²Juudaksen ikkuna, s. 255.

Todistaja ei pureskellut purukumia, mutta hän liikutteli jatkuvasti leukapieliään [...]. Hänen kasvonsa olivat kapeat ja epäluuloiset [...]. Hänen olemuksessaan tuntui salattua pelkoa. Miehen solmiota koristi sirppi- ja moukarimerkki³.

---

³Juudaksen ikkuna, s. 254.

[Syyttäjän] ja tämän todistajan välille oli virinnyt vihamielisyys [...]. Englantilainen kunnioittaa tuomaria, joka hänen silmissään edustaa Lakia ja Imperiumia, ja [todistajan] käytös [tuomaria] kohtaan oli ollut sangen kohteliasta, miltei nöyristelevää. Mutta syyttäjistöön nähden hänellä ei ollut mitään tuollaisia estoja. Syyttäjistö merkitsi hänelle vain kolmea miestä, jotka yrittivät saada hänet kiipeliin.⁴

---

⁴Juudaksen ikkuna, s. 261.

Luokat törmäävät

- sirppi ja vasara -kuvioiseen solmioon pukeutunutta työväenluokkaista miestä oikaistaan välittömästi
- keskiluokkaisuus paljastuu nimenomaan tällaisissa törmäyksissä
- murha uhkaa porvarillista maailmanjärjestystä, mutta ei avoimen luokkaisesti, vaan särkyneen rationaalisuuden kautta
- kirjallisuudenlajin ei **tarvitsekaan** kantaa merkityksiä, jos sen kuvasto avautuu helpommin määrämerkityksille

Epilogi: Paluu sosiaalisuuteen

- 1900-luvun alkuvuosikymmeniä hallinnut rikostarina jäi amerikkalaislähtöisen »kovan» dekkarin alle, ja sosiaalinen näkökulma palasi
- siirtymää säestääkin olennaisesti rakennusainesten muutos:
  - rikoksen **osapuolet** vaihtuvat sulkeisesta avoimeen, julkiseen piiriin
  - **sankariksi** vaihtuu yksityisetsivän (»salapoliisin») sijaan yhä useammin virallinen poliisi
  - **uhrin** merkitys kasvaa – hän ei ole enää pelkkä rikoksin vaikutin

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO

Paljon kiitoksia!

Booth, Martin 1997: The doctor and the detective: A biography of Sir Arthur Conan Doyle. Thomas Dunne Books, New York.

Carr, John Dickson 1949: The life of Sir Arthur Conan Doyle. Harper & Brothers, New York.

– 1963 [1980]: The grandest game in the world. – Douglas G. Greene (toim.), The door to doom and other detections. Harper & Row, New York. 308–325. (Alk. ilm. Ellery Queen Mystery Magazine, 1963).

Peterson, Audrey 1984: Victorian masters of mystery: From Wilkie Collins to Conan Doyle. Frederick Ungar, New York.

Shepherd, Michael 1985: Sherlock Holmes and the case of Dr Freud. Tavistock Publications, London & New York.